

Шумілова І. Ф.
Бердянський державний педагогічний університет

УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

У статті розкрито основні тенденції управління самостійною роботою студентів засобами педагогічного краєзнавства. Розглянуто умови організації самостійної роботи студентів засобами педагогічного краєзнавства, а також спрямованість на професійну педагогічну діяльність.

Ключові слова: самостійна робота, педагогічне краєзнавство, управління, керівництво, організація, пошуково-дослідницька діяльність.

Вибір Україною курсу до європейської інтеграції зумовлює необхідність інтенсивних змін у галузі освіти, спрямованих на досягнення рівня сучасних світових стандартів. Нова парадигма освіти передбачає орієнтацію виховання особистісної відповідальності молодій людині за долю людства, людини, яка буде захищена на ринку праці, здатна реалізувати власні духовно-світоглядні свободи, матиме необхідні знання, навички й компетентності для навчання протягом життя. Модернізація вітчизняної освітньої системи актуалізує потребу в педагогах нового типу, які готові до довготривалого навчання. Вимоги часу призвели до того, що у розвитку світової вищої школи вже визначились загальні глобальні тенденції. Однією з провідних серед них є гуманітаризація вищої освіти, що передбачає наявність знань в галузі історії, культури, мистецтва, які, в свою чергу, допомагають сформувати систему цінностей та етичні норми поведінки молодого спеціаліста. Приєднання України до Болонського процесу передбачає відповідність критеріям Болонської системи. Одним із цих критеріїв є формування вмінь і вироблення навичок у студентів працювати самостійно.

Вищезазначене зумовлює пріоритетні напрями роботи викладачів вищої школи з підготовки майбутніх вчителів, здатних до самостійного пошуку й сприйняття інформації, готових до перенавчання в опануванні нових тенденцій та отриманні нових знань, виробленні вмінь працювати в групі, комунікабельність. Питання з формування вмінь та навичок майбутнього вчителя до самостійної роботи є актуальним і вкрай необхідним.

Однією з форм такої підготовки є впровадження у навчально-виховний процес вищої школи курсів за вибором студентів. Так, у процесі викладання курсу “Педагогічне краєзнавство” самостійність студентів виявляється при виконанні певних видів і форм звітності: написання рефератів, курсових робіт, складання кросвордів, заповнення таблиць, схем за певною краєзнавчою тематикою, складання звітів з відвідування музеїв міста, написання біографічних відомостей письменників, художників, педагогів краю тощо.

Впровадження курсу “Педагогічне краєзнавство” у навчально-виховний процес ВНЗ сприятиме створенню позитивної морально-психологічної атмосфери в студентському колективі, невимушеного вільного спілкування між студентами, особистої зацікавленості в історико-педагогічній краєзнавчій діяльності.

Проблема самостійної роботи студентів займає провідне місце у дослідженнях багатьох педагогів: С. І. Архангельського, Ю. К. Бабанського, В. К. Буряка, П. І. Підкасистого, М. М. Солдатенка, психологів: А. В. Петровського, Г. С. Костюка, О. М. Леонтєва, К. К. Платонова, С. Л. Рубінштейна. Усі вони вкладають у поняття “самостійна робота” різний зміст, розкривають сутність самостійної роботи, її види і форми, визначають роль, функції у загальній системі підготовки спеціалістів. Педагогічні основи організації самостійної роботи студентів у сучасній вищій педагогічній школі досліджено в роботах Е. В. Гапона, Н. І. Гелашвілі, Г. Є. Гнитецької, Л. В. Клименко, В. О. Кобзарьова, О. В. Рогової. Дослідження та наукові обґрунтування необхідності використання краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі школи здійснили сучасні науковці: О. В. Корнеєв, В. П. Корнеєв, М. Ю. Костриця, М. П. Крачило. Проблему професійної підготовки майбутнього вчителя засобами краєзнавства висвітлено в дослідженнях А. С. Архангельського, Л. П. Вовк, В. П. Білозерцева, В. І. Євдокимова, В. І. Бондаря, В. О. Кан-Каліка, В. М. Мадзігона, В. І. Маслова, С. Д. Максименко, О. Г. Мороза,

В. В. Обозного, В. В. Сагарди, В. О. Семиченко, С. О. Сисоєва, М. І. Шкіля, М. Д. Ярмаченка та інших. Проблемі навчання та виховання майбутніх учителів засобами краєзнавства приділено увагу в працях О. С. Баркова, В. В. Обозного, М. Г. Стельмаховича, В. П. Струманського та ін. Питання використання краєзнавства в професійній роботі вчителя з учнями початкової школи розкрито в сучасних дослідженнях В. В. Матіяш, Т. М. Міщенко, О. О. Пірожкової.

Перед сучасною вищою педагогічною освітою постає завдання – розвиток творчих здібностей, саморозвиток, самоактуалізація, самореалізація, самоутвердження особистості майбутнього вчителя, здатного не тільки використовувати відомі педагогічні технології, методики викладання дисциплін, а й виходити за межі встановлених норм професійної підготовки. Необхідно шукати нестандартні підходи до вирішення професійних завдань, реалізовувати традиційні та новаційні принципи у навчанні, впроваджувати в педагогічну практику інноваційні методи, прийоми, засоби і форми. Умовою для такого розвитку є здатність студента, майбутнього вчителя до самостійної роботи, формуванню якої сприяє педагог (викладач вищого навчального закладу) у роки навчання. Основне завдання викладача – формувати у студента уміння та навички працювати самостійно.

На основі закону України “Про вищу освіту”, “Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 2 червня 1993 р. № 161 самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов’язкових навчальних занять [1].

Метою статті є постановка проблеми та аналіз організації самостійної роботи в підготовці майбутнього вчителя засобами педагогічного краєзнавства.

Розглянемо питання організації самостійної роботи студентів засобами педагогічного краєзнавства. З’ясуємо сутність таких понять, як самостійність, самостійна робота студентів, її функції та види.

У дослідженнях А. М. Алексюка, П. І. Підкасистого, О. Я. Савченко, Р. С. Семенової самостійну роботу студентів розглянуто як особливу форму навчальної діяльності суб’єкта, у процесі якої студенти оволодівають знаннями і вміннями, а також розвивають такі якості особистості, як самостійність, активність, творчість.

Для майбутнього вчителя головною умовою професійної підготовки є творча самостійна діяльність. Це поняття складне, його визначають як вищий рівень пізнання. Творчість виявляється у відборі й узагальненні певних життєвих явищ, в індивідуально-неповторній формі їх сприйняття і пізнання. Творчість учителя багато в чому зумовлена специфікою його діяльності, яка має публічний характер, здійснюється при певній аудиторії, вимагає вміння керувати своїми почуттями, настроєм та емоціями.

Наведемо різні трактування поняття “самостійна робота студента”. Ю. М. Атаманчук розглядає самостійну роботу студентів в університеті як об’єкт діяльності (навчальне завдання) і як вищу форму навчальної діяльності, яка вимагає від студентів наявності певних якостей, представлених цілями розвитку їх індивідуальності, і як моделі майбутнього вчителя, що відображають його психофізіологічні особливості і професійно значущі якості.

С. І. Архангельський визначає “самостійну роботу як самостійний пошук необхідної інформації, набуття знань, використання цих знань для розв’язання навчальних, наукових і професійних завдань”. Сутність самостійної роботи П. І. Підкасистий трактує як “засіб організації та виконання студентами визначеної (самостійної) пізнавальної діяльності”. Тобто, самостійна робота розглянута авторами як діяльність, основною категорією якої є процес і робота, спрямована на результат. Самостійна робота викладача передбачає організацію самостійної пізнавальної діяльності студентів та контроль за її виконанням. В. К. Буряк, самостійну роботу визначає як вищу форму навчальної діяльності [2] Отже, самостійну роботу студентів університету розглянуто науковцями як самостійну навчальну діяльність у різних формах і видах її прояву.

Академік С. У. Гончаренко виділяє близько 10 видів самостійної роботи “суб’єкта,

який навчається”. Це праця з підручником, навчальними посібниками, дидактичними матеріалами, персональним комп’ютером, розв’язування задач, виконання вправ, написання рефератів і творів, самостійні спостереження, лабораторні роботи, дослідницька діяльність, конструювання, моделювання, виконання трудових завдань [3].

Науковці виділяють такі види самостійної роботи:

- за характером керівництва з боку викладача (опосередкована, безпосередня),
- за ступенем самостійності студентів (низька, середня, висока),
- за проявом студентами самостійних дій (обов’язкова, бажана),
- за тривалістю виконання (короткочасна, довготривала),
- за видами діяльності (навчально-пізнавальна, професійна),
- за формами організації (фронтальна, групова, індивідуальна),
- за місцем у навчальному процесі (аудиторна, позааудиторна).

З метою виявлення потреби вчителя у самоосвіті О. А. Дубасенюк виокремлює умови успішної організації самостійної роботи: 1) усвідомлення вчителями необхідності систематичного поповнення своїх знань; 2) постановка чітко визначеної мети самоосвіти; 3) правильний вибір матеріалу для самостійного вивчення; 4) володіння методикою розумової праці; 5) наявність творчого відношення до матеріалу, який вивчається; 6) забезпечення умов для систематичного застосування педагогами самостійно отриманих знань; 7) розуміння учителями особистої та громадської самоосвітньої роботи; 8) виявлення вольових зусиль з організації самоосвіти та використання надбаних знань у процесі практичної діяльності [6].

Із вищезазначеного слід наголосити на важливому нюансі. Самостійну роботу студента ВНЗ слід розглядати як самостійну пізнавальну діяльність, що включає виконання вправ різного типу складності, самостійне регулювання та управління навчальною діяльністю в цілому. Викладачеві вищого педагогічного навчального закладу слід знати різні види самостійної роботи студентів, а також ефективно управляти нею і при цьому враховувати умови успішної організації власної творчої діяльності.

У сучасній науковій літературі: філософській, психологічній, педагогічній поняття “організація”, “керівництво”, “управління” ототожнюються, або виступають синонімами. Так, дійсно вони взаємопов’язані, але між ними існує певна різниця.

Так, “управління – цілеспрямований вплив на систему, її компоненти та процеси з метою підвищення ефективності функціонування” [4]. Тобто, категорія впливу передбачає надання прав та повноважень суб’єкту для реалізації певних положень та виконання правил. В свою чергу, управління самостійною діяльністю студентів нерозривно пов’язано з компетентними вимогами викладача щодо реалізації принципів навчання, а саме глибоке розумінням викладачем навчального матеріалу, знання індивідуальних та вікових особливостей студентів, володіння технікою педагогічної майстерності, досконале володіння методикою викладання предмета тощо.

“Керівництво” науковці розглядають як одну з функцій управління разом із мотивацією, плануванням, організацією, контролем. Тобто управління та керівництво відрізняються об’єктами та суб’єктами (управляти можна системами, процесами; керувати людьми, колективами). Вважають, що управляти можна – чимось, а керувати – кимось [5].

Згідно тлумачному словнику В. Даля “організувати” означає влаштувати, встановити, привести до ладу, скласти, утворити, заснувати. У “Філософській енциклопедії” знаходимо пояснення, що організація – це “упорядкування, налагодження, приведення до системи деякого матеріального і духовного об’єкту, розташування, співвідношення частин якого-небудь об’єкту”. Важливими є саме “два значення поняття організації, що відноситься як до об’єктів природи, так і до соціальної діяльності і характеризують організацію як розташування і взаємозв’язок елементів певного цілого (предметна частина організації), їх дії і взаємодії (функціональна частина)” [7].

Організація, як функція управління, передбачає структурування, виокремлення складових системи узгодження та делегування відповідних завдань. Управління викладачем самостійною роботою студентів характеризується наявністю певних ознак:

- цілеспрямованість навчального матеріалу на усвідомлення студентами мети навчання;
- створення умов навчання: організація і планування самостійної діяльності студентів; інформаційно-методичне забезпечення заняття (з боку викладача);
- безпосереднє або опосередковане керівництво з боку викладача;
- здійснення з боку викладача систематичного контролю за поетапним і кінцевим результатами;
- оперативна фіксація та усвідомлення як викладачем, так і студентами оцінки результатів і внесення відповідних коректив в організацію самостійної роботи.

Пропонуємо види самостійної роботи, які викладач використовує у викладанні курсу “Педагогічне краєзнавство”:

- *вивчення нового матеріалу*: читання та конспект наукових джерел інформації; перегляд відеозаписів; прослуховування лекцій;
- *поглиблене вивчення матеріалу*: підготовка до виконання контрольних завдань, практичних занять, семінарів;
- *вивчення матеріалу з використанням елементів творчості*: проведення самостійних робіт з елементами творчості, розв’язання нестандартних задач, моделювання педагогічних ситуацій, виконання розрахунково-графічних робіт і курсових проектів, участь у ділових іграх і в розборі проблемних ситуацій; написання рефератів, доповідей, інформацій з заданої теми;
- *вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок в умовах виробничої практики*: навчальні заняття по групах, проведення екскурсій; психолого-педагогічна практика; написання курсових, дипломних та магістерських робіт.

Створення викладачем умов для самостійного вивчення студентами навчального програмного матеріалу передбачає, надання можливості вільного вибору ситуацій творчого професійно-особового самовизначення. Важливим є спонукання студентів до пошукової педагогічно-краєзнавчої діяльності як найважливішої умови продуктивного засвоєння змісту педагогічного краєзнавства; формування власної установки на усвідомлене оволодіння системою педагогічно-краєзнавчих знань, умінь і навичок; формування інтересу до проблем розвитку педагогічної культури краю. Самостійний, ретельний відбір студентами краєзнавчого матеріалу педагогічного напрямку передбачає максимальну систематизацію інформації соціокультурно-регіонального значення, включаючи широке коло знань про особливості вчительської професії, завдяки чому розвиваються і формуються адекватні уявлення про її специфіку. Студенти повинні розуміти вимоги до особистості вчителя, що сприятиме формуванню необхідних умінь та навичок для оптимальної організації майбутньої педагогічної діяльності.

Ефективність реалізації пізнавального, навчального, наукового, розвиваючого та виховного потенціалу педагогічного краєзнавства залежить від безпосередньої участі майбутніх учителів у пошуку нових, невідомих історичних фактів і подій у рідному краю, становлення вчительських династій, розвиток освітніх закладів і установ тощо.

З урахуванням видів самостійної роботи доцільно розглянути завдання для самостійної навчальної діяльності студентів у вивченні курсу “Педагогічне краєзнавство”. В основу структури і змісту навчального курсу покладені концептуальні підходи, спрямовані передусім на індивідуальну роботу зі студентами з метою максимального виявлення креативних здібностей, формування національної самосвідомості та професійної компетентності засобами педагогічного краєзнавства.

Наприклад, для самостійного вивчення та усвідомлення визначено такі завдання: 1) прочитати і проаналізувати з посібника Н. П. Волкової “Педагогіка” § 2.3. Основні напрями виховання. Громадянське виховання. Написати анотацію, тези, фабулу (на вибір) за такими темами: “Знання про рідний край – завдання громадянського виховання”, “Виховання громадянина на уроці історії”; 2) законспектувати першоджерела, в яких розглядається краєзнавство: Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 430-432; Педагогічний словник / за ред.

Ярмаченка М. Д. – К. : Педагогічна думка, 2001. – С. 269; Педагогическая энциклопедия. Гл. ред. – И. А. Кирова и Ф. Н. Петров. Т. 2. – М., “Советская Энциклопедия”, 1965. (Энциклопедии. Словари. Справочники) т. 2. Ж – Мясичев, 1965. – С. 518-519; 3) проаналізувати статті з педагогічного краєзнавства; 3) здійснити бібліографічний опис джерел з краєзнавства; 4) виконати креативні завдання для самопізнання та самореалізації майбутнього педагога, написати твір-роздум за вибором: “Як у спілкуванні з вчителями-колегами (батьками, учнями) доцільно використовувати краєзнавчий матеріал?”; 5) Скласти звіти про відвідування музеїв ім. П. П. Шмідта, ім. І. І. Бродського, музею “Історії міста”. Підготувати презентацію; 6) Скласти бесіду або диспут для учнів 5-х, 6-х класів на тему: “Відомі письменники рідного краю” або для учнів 10-12 класів “Життя і педагогічна діяльність М. О. Корфа”, “Шляхетний червоний адмірал – П. П. Шмідт” (від 10 до 20 хв.).

Висновки. У контексті дослідницько-організаційно-пошукового характеру самостійної роботи передбачено підготовку вчителя у напрямі формування уміння створювати творче культуро-краєзнавче середовище у навчанні і вихованні учнів. Підготовка майбутніх учителів до краєзнавчої роботи з учнями спрямовується на професійне оволодіння способами розробки – моделювання власних методичних підходів і засобів педагогічно-краєзнавчої діяльності. Безперечно, що такі зміни впливають на спрямування краєзнавчої науково-освітньої практики і поповнення змісту навчально-методичної літератури.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження зорієнтовані на об’єкти, явища педагогічної дійсності, що сприяють активізації процесів формування національної самосвідомості майбутнього вчителя з використанням форм і методів включення його в пошукову педагогічно-краєзнавчу діяльність на основі знань з національної культури, а також здатності і потреби у сприйманні та перетворенні дійсності згідно з національними традиціями, умінні реалізувати власний досвід у педагогічній діяльності.

Використана література :

1. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес : текст / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков // Освіта України. – 2004. – 10 серпня. – С. 60-61.
2. Буряк В. К. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра : текст / В. К. Буряк // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 49-51.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник : текст / Семен Устимович Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Крижко В. В. Теорія та практика менеджменту в освіті : текст : навч. посібник / Василь Васильович Крижко. – Вид. 2-ге допрацьоване. – К. : Освіта України, 2005. – 256 с.
5. Молчанов Л., Опріщенко Я. Управління самостійною роботою студентів / Л. Молчанов, Я. Опріщенко // Технікуми, коледжі. – 2007. – № 1(16). – С. 44-46.
6. Практикум з педагогіки [Текст] : навч. посібник / за заг. ред. О. А. Дубасенюк та А. В. Іванченка. – К. : ІСДО, 1996. – 432 с.
7. Философская энциклопедия [Текст] : в 5-ти томах / гл. ред. Ф. В. Константинов. – Т. 4. – М., 1970. – С. 160.

Шумилова И. Ф. Управление самостоятельной работой студентов средствами педагогического краеведения.

В статье рассмотрены основные тенденции управления самостоятельной работой студентов средствами педагогического краеведения. Рассмотрены условия организации самостоятельной работы студентов средствами педагогического краеведения, а также направленность на профессиональную деятельность.

Ключевые слова: самостоятельная работа, педагогическое краеведение, управление, руководство, организация, поисково-исследовательская деятельность.

Shumilova I. F. Management of independent work of students of means of pedagogical study of local lore.

In article the basic tendencies of management are considered by independent work of students by means of pedagogical study of local lore. Conditions of the organization of independent work of students by means of pedagogical study of local lore, as well as an orientation on professional work are considered.

Keywords: independent work, pedagogical study of a particular region, management, guidance, organization, searching-research activity.

Юник Т. І.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ НОТНОГО МАТЕРІАЛУ ПІАНІСТАМИ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД МУЗИЧНИМИ ТВОРАМИ

У статті висвітлюється специфіка застосування ідеомоторного та реального повторення музичного матеріалу інструменталістами в контексті психологічної теорії структурного розмежування пам'яті за функціональними рівнями та часом збереження інформації.

Ключові слова: ідеомоторне та реальне повторення музичного матеріалу, короткострокова пам'ять, запам'ятовування.

Відродження та розвиток української національної культури підвищують вимоги до підготовки кадрів мистецького фаху, серед яких значуще місце відводиться музикантам-інструменталістам. Процес запам'ятовування нотного матеріалу піаністами у процесі роботи над музичними творами був класичним предметом дослідження як зарубіжної, так і вітчизняної музичної педагогіки та психології. В умовах наукового розвитку різноманітних моделей та концепцій пам'яті виникли нові підходи до вирішення обраної проблеми, оскільки діюча теорія та методика музичного навчання має тільки деякі рекомендації щодо поліпшення процесу запам'ятовування музичного матеріалу.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень засвідчив, що в теорії та методиці музичного навчання відсутня інформація стосовно здатності інструменталістів раціонально використовувати обсяг власної короткострокової пам'яті. Разом з тим, за дослідженнями Р. Аткинсона, Е. Єгорової, С. Кисіля, О. Кондратьєвої, С. Маринова, Д. Нормана, І. Хофмана, В. Шапаря та інших науковців короткострокова пам'ять індивідів характеризується обмеженою ємністю, де формується копія інформації, утвореної на виході з сенсорного регістру та з довгострокової пам'яті. Основними її властивостями є обробка новосприйнятого матеріалу на основі зіставлення активованих відповідних слідів у довгостроковій пам'яті, а також короточасність збереження чіткого образу. Довгострокова пам'ять особистості має обширну ємність, де зберігається інформація. Ефективність процесів запам'ятовування визначається доступністю засвоєного матеріалу для подальшого використання. Ефект інтерференції проявляється в різних формах і виникає з причин зміни сліду або його ослаблення наступною інформацією. Відповідно до теорії структурного розмежування пам'яті за функціональними рівнями та часом збереження інформації, уявлення про взаємодію короткострокових і тривалих психічних процесів забезпечують існування сенсорного регістру, короткострокової та довгострокової пам'яті.

Саме тому **мета** статті полягає у висвітленні виявлених інноваційних методів запам'ятовування нотного матеріалу в контексті психологічної теорії структурного розмежування пам'яті за функціональними рівнями та часом збереження інформації.

Процес оволодіння музичною інформацією здійснюється завдяки сприйняттю, обробці, збереженню та відтворенню бажаних стимулів певними функціональними системами. Спочатку будь-яка музична інформація сприймається сенсорним регістром через рецептори (слухові, зорові, дотикові тощо) і майже без обробки частково передається до короткострокової пам'яті піаністів, оскільки при перенесенні вона "фільтрується". Та її частина, яка не відповідає вимогам особистості, не "витримує" процедуру розпізнання ознак стимулів, залишається поза процесом запам'ятовування, тобто "відсіюється". Потрапивши в короткострокову пам'ять піаністів, ознаки стимулів упорядковуються, обробляються на основі зіставлення активованих відповідних слідів у довгостроковій пам'яті. Під час такого